



Hazırlayan: Dr. F. Serkan ÖNGEL

Çocuk işçiliği, insani gelişim açısından ciddi bir sorun olarak görülmektedir. İstatistikler çalışan çocukların önemli oranda eğitim hakkının da gasp edildiğini ortaya koymaktadır. Dünyada her 5 çocuktan biri çalışmak zorunda bırakılırken, bu çocuklar sağlıklı bir çevreden ve temel özgürlüklerden de mahrum kalmakta, fiziksel, sosyal, kültürel, duygusal ve eğitsel gelişime zarar veren koşullarda çalıştırılmaktadır.

Bu süreçte çocuk işçiler ücretsiz işçi ya da ucuz işgücü olarak en çok sömürülen kesimi oluşturmaya devam etmektedir. Çocuk işçiliğine karşı ve çocuk istismarının ortadan kaldırılması için dünyanın pek çok yerinde projeler yürütülmektedir. “Asgari Yaş” ve “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Bitirilmesi”ne yönelik ILO sözleşmeleri bu alanda atılan adımlardan bazılarıdır. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Uluslararası Program (IPEC) bu amaca hizmet eden bir programdır (1). Bu programlar sorunun çözümünde çok etkili araçlar olarak görülmemektedir. Güvencesizliğin ve esnekliğin çalışma yaşamını giderek daha fazla baskı altına aldığı bu süreçte, kalıcı adımların atılması için emekten yana programlara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Türkiye bu tip projelere dâhil olsa da izlemeye çalıştığı istihdam stratejisi çocuk işçiliği açısından son derece olumsuz bir tabloyu açığa çıkartmaktadır.

1999-2006 yılları arasında istihdam edilen çocuk sayısı 2 milyon 270 binden, 890 bin düzeyine düşmüştür. Diğer yandan aynı dönemde Türkiye istihdamdaki çocuk işçiliği ile mücadelede ivmesini kaybetmiştir. 1994-1999 yılları arasında istihdamdan çekilen çocuk işçi sayısı yıllık ortalama 128 bin iken, 1999-2006 yılları arasında yıllık ortalama 74 bin olarak gerçekleşmiştir. 2006-2012 yılları ise çocuk işçiliğinde azalma eğiliminin durduğu ve özellikle tarım kesimindeki artış ile birlikte çocuk işçi sayısının tekrar arttığı bir dönem olmuştur. 2012 yılında çocuk işçi sayısı 893 bine ulaşmıştır.

### Çocuk emeği ev içine kaymaya devam etmektedir

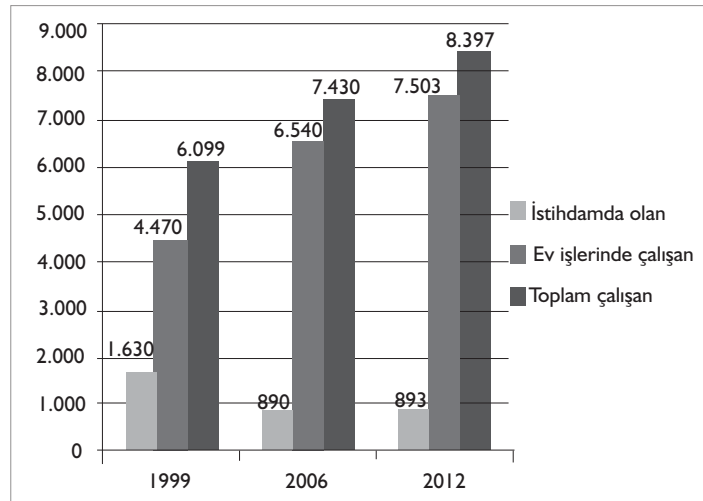
İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bine

## TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ GERÇEĞİ RAPORU NİSAN 2015

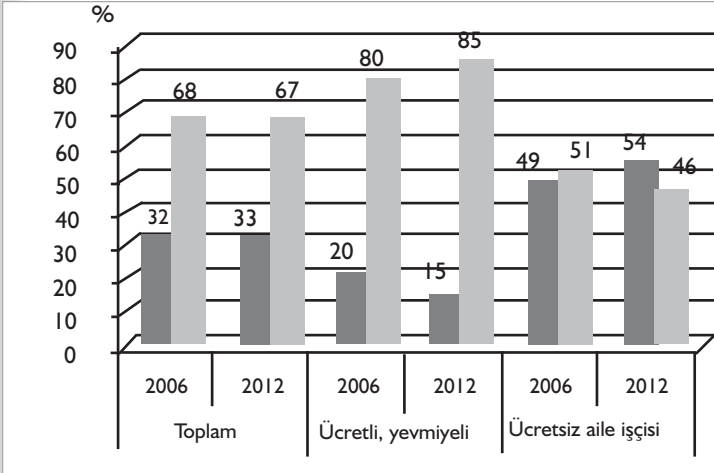
ulaşmıştır. 2012 yılı için ise bu rakam yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir. Böylelikle 5-17 yaş arası toplam çalışan çocukların (istihdama katılan ve ev içinde çalışan) sayısı 8 milyon 397 bine ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999'dan bu yana %41'den %56'ya çıkmıştır (Grafik-1).

TÜİK çocuk işgücü istatistiklerine göre ev işleri, hane halkı fertleri tarafından kendi evlerinde gerçekleştirilen ve ekonomik faaliyet tanımının dışında kalan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, hane halkı fertleri tarafından (çocuklar da dâhil) ücretsiz olarak gerçekleştirilen evle ilgili işleri kapsamaktadır. Hane halkı için alışveriş yapma, yemek pişirme, çamaşır yıkama, ütü yapma, küçük kardeşlere veya hanede bulunan hasta fertlere bakma, evi temizleme, hanede bulunan eşyaları onarma vb faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bu tanımda yer alan faaliyetler arasında çocuk, yaşlı ve hasta bakım hizmetleri ile diğer faaliyetlerin kadınları çalışma hayatının dışında tutan işler olduğu bilinmektedir. Devletin gereken nitelikli, yaygın ve ücretsiz bakım hizmetlerini sağlayamaması Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının dünyada alt sıralarında yer almasına neden olmaktadır. Dünya Bankası veritabanına göre Türkiye'de



Grafik-1: İstihdamda olan, evde çalışan, toplam çalışan çocukların yıllara göre sayısı ('000) Kaynak: TÜİK Çocuk İşgücü İstatistikleri (2).



**Grafik-2: İsteki duruma ve yaş grubuna göre çocuk işçilerin oranı**

Kaynak: TÜİK Çocuk İşgücü İstatistikleri kendi hesabına veya işveren olarak çalışan çocukların sayısı az olduğu için grafikte gösterilmemiştir (2).

kadınların işgücüne katılım oranı %28,1 ile 183 ülke arasında 169. sıradadır. Söz konusu değer dünya ortalaması için %51,17'dir (4). 2006-2012 yılları arasında işgücüne katılım oranı kadınlarda 6 puanlık bir artış kaydetmiştir (5). Bu artışın yarısını lise altı eğitim düzeyine sahip olan kadınlar oluşturmuştur. Ve kriz dönemlerinde kadınların ucuz ve esnek bir işgücü olarak çalışma hayatına daha fazla katıldığı görülmektedir. Bu durum kadınların üzerindeki ev içi işlerin çocukların üzerine kalması bağlamında yorumlanabilir.

#### **Çocuk işçiliğinde artış çocuk emeğinin en kötü biçimlerinde yaşanmaktadır**

Çocuk işçiliği dünyanın pek çok bölgesinde ortak bir pratik olarak görülmektedir. Çocuk işçiliğinin azaltılmasına yönelik artan çabalara rağmen çocuk işçiliği henüz ortadan kaldırılamamıştır ve çocuk işçilerin çok geniş bir kesimi hala tarım sektöründedir. Yoksulluk ve eğitim politikaları çocuk emeğinin acımasız döngüsünü besleyen unsurlardır. Dünya genelinde çocuk işçilerin %60'ı yani 129 milyonu tarım sektöründedir. Tarım sektörü meslek hastalıkları ve iş kazaları açısından en tehlikeli sektörlerden biridir. Aynı zamanda çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde çalışan çocukların da %60'ı tarım sektöründedir. Bunların sayısının 70 milyon civarında olduğu hesaplanmaktadır. En kötü biçimlerde çalışan çocukların 2/3'si ücretsiz aile işçileridir.

Türkiye 2012 verilerine göre; çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin yaygın olduğu ücretsiz aile iş-

çisi çocukların, toplam çocuk işçiler içerisindeki oranı %41'den %46'ya, sayısı ise 362 binden 413 bine yükselmiştir. Yine aynı kapsamda değerlendirilen tarım sektöründe çalışan çocukların sayısı da 73 bin kişi artarak 326 binden 399 bine, toplam çocuk işçilere oran ise %37'den %45'e ulaşmıştır.

Tarımda çalışan çocuklar açısından asıl acı olanı ise tarımdaki istihdam artışının %66'sının ve ücretsiz aile işçilerindeki artışın %90'ının 6-14 yaş arası çocuklar olmasıdır. Toplamda da çocuk işçiliğinin artmasına neden olan 6-14 yaş çocuk işçilerin sayısındaki artıştır.

Dünya genelinde istihdam içindeki çocukların sayısı 264 milyondur. Bu veri 2008 yılından 42 milyon daha azdır. Çocuk işçiliği daha sınırlı bir tanımdır. 2012 yılında 5-17 yaş arasında 168 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Söz konusu rakam 4 yılda 215 milyondan 168 milyona gerilemiştir. Diğer ülkeler kategorisinde yer alan ülkeler haricinde çocuk işçiliği gerilemiştir. Ülkelere göre gelir düzeyi arttıkça çocuk işçiliği azalmaktadır.

#### **Hem oku hem çalış dönemi: 4+4+4**

Okula devam ederken çalışan çocukların sayısı 2006-2012 yılları arasında %64 oranında artarak, 272 binden 445 bine yükselmiş durumdadır. Okuyan çocukların 2006 yılında %2'si ekonomik bir faaliyette çalışırken 2012 yılında bu oran %3'e ulaşmıştır. Bu çocuklar arasında ev işlerinde çalışanların oranı da %43'den %50 seviyesine yükseldi. Okula devam etmeyen çocukların sayısı 2 milyon 314 binden, 1 milyon 297 bine gerilerken, okula gitmeyen çocuklar arasında ekonomik faaliyetlerde çalışanların oranı %27'den %35'e yükseldi. Buna karşın ev işlerinde çalışan çocukların sayısı bu kategoride %44'den %39'a geriledi.

#### **İş cinayetleri çocukları da öldürüyor**

İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi verilerine göre 2013 yılında yaşamını yitiren 1235 işçinin 59'u çocuk işçidir (18'i 14 yaş ve altı, 41'i 15-17 yaş arası). 2014 yılında bu sayı 54 olarak görülmektedir (19'u 14 yaş ve altı, 35'i 15-17 yaş arası). 2014 yılı için her 100 iş cinayetinden üçü çocuk işçileri bulmuştur. Yani can veren her 30 işçiden yaklaşık birisi yoksulluktan dolayı çalışan çocuk işçilerdir (6, 7). Çocuk işçiler güvencesiz işçi havuzunun önemli bir kaynağıdır ve çocuk işçi cinayetleri oranının artacağı da aşikârdır.

#### **Çalışma koşulları ağır**

Türkiye'de çalışan çocukların, çalışma nedenle-



rinin başında yoksulluk gelmektedir. 6-17 yaş grubundaki çalışan çocuklar içerisinde okula devam eden çocuklardan %39,3'ü hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak, %24'ü hane halkı gelirine katkıda bulunmak için çalışmaktadır. Okula devam etmeyen çocuklarda ise hane halkı gelirine katkıda bulunmak için çalışanların oranı %58,7 seviyesindedir. Okula devam etmeyen ve hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak için çalışan çocukların oranı ise %18,1'dir. Toplamda çocukların yarısından çoğu ekonomik nedenlerle çalışmaktadır (Grafik-3).

Türkiye genelinde ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık ortalama fiili çalışma süreleri son derece yüksektir. 6-17 yaş grubundaki çocukların haftalık ortalama fiili çalışma süresi 40 saattir, 15-17 yaş grubundaki çocuklar için bu süre 45,8 saattir (ortalama haftalık fiili çalışma süresi 6-14 yaş grubundaki çocuklar için 28 saattir). Erkek çocuklar haftada ortalama 43,2 saat çalışırken, kız çocuklar 33 saat çalışmaktadır. Ancak en trajik süreler okula devam etmeyen çocuklar için görülmektedir. Haftalık ortalama fiili çalışma süresi okula devam etmeyen çocuklar için 54,3 saat ile Türkiye ortalamasının üstündedir (3).

Ücretli, yevmiyeli veya kendi hesabına çalışan çocukların %52'si 2012 yılında aylık 400 TL'lik bir gelirle çalışmak zorunda kalmıştır (3). Ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışan çocukların;

- %3,4'ü sakatlanma ve yaralanma yaşamıştır.
- %34'ü aşırı yorulmaktadır.
- Üçte birine işyerinde yemek verilmemektedir.



**Grafik-3: Çalışma nedenine göre okula devam eden ve etmeyen çocuklar (2012).** Kaynak: TÜİK (3).

- %36'sının haftalık izni yok.
- %89'unun yıllık ücretli izin hakkı yoktur.
- Mesleki eğitim için çalışanların oranı %21,7 seviyesindedir (3).

Bütün bu tablo çocukların düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşulları altında çalıştırıldığını ortaya koymaktadır.

### Sorun yapısal

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çabalara rağmen yeterli bir sonuç alınamamasının arkasında, emek piyasasının esnekleşmesi ve kural dışılaşmanın yaygınlaşması gelmektedir. Kimi sayısal verilerden hareket ederek Türkiye gerçekliğinin sadece olumlu yanı kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Hâlbuki verilerin yüzeyini kazıdığımızda gerçeklik tüm çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak 2012 yılında yasalaşan 4+4+4 yasası ile zorunlu ilköğretim yaşı 6-13 yaş aralığına çekilmiştir. Bu durumda ortaokulun bitiş yaşı aynı zamanda çocuk işçiliğinin yaygınlaşma yaşını fiilen 13'e düşürmüştür. Yine esneklik başlığı altında evden ve uzaktan çalışmayı yasal hale getirme çabası ev içinde çalışan 8 milyon çocuğu doğrudan ilgilendirmektedir.

Çocuk işçiliği, yoksulluk ve güvencesizlik zemininde yükselen istihdam stratejilerinin yapısal olarak ürettiği bir sonuç olarak görülmelidir. Dolayısıyla çocuk işçiliği ile mücadele bu strateji ile mücadeleden geçmektedir.

### Kaynaklar

1. ILO. Marking progress against child labour - Global estimates and trends 2000-2012 / International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) - Geneva: ILO, 2013.
2. TÜİK, Çocuk İşgücü İstatistikleri 1994,1999, 2006, 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr.
3. TÜİK ve ILO (2013) Çalışan Çocuklar 2012, Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara: TÜİK, Ağustos 2013.
4. World Bank (2013) Labor participation rate, female (% of female population ages 15+), <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TL.F.CACT.FE.ZS> Erişim [18 Ağustos 2013].
5. TÜİK (2013), Hanehalkı İşgücü Anketi, Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr.
6. İŞİG 2013 Yılı İş Cinayetleri Raporu, İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 13 Ocak 2014, www.guvenliscalisma.org, Erişim [14 Ocak 2014].
7. İŞİG 2014 Yılı İş Cinayetleri Raporu, İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, www.guvenliscalisma.org, Erişim [22 Nisan 2015].●